

КЫРГЫЗСТАН

Кыргыз Республикасы

Өлкө башчысы: Садыр Жапаров (январь айында Талант Мамытовдун ордуна келген)

Өкмөт башчысы: Улукбек Марипов (февраль айында Артем Новиковдун ордуна келген)

Үй-бүлөлүк зомбулуктан аман калгандар зордук-зомбулук жөнүндө билдирүүдө жана колдоо алууда кыйынчылыктарга туш болушкан. Тынч демонстранттар зордук-зомбулукка кабылып, жаңы Конституция тынч чогулуштарды өткөрүү укугун көз жаздымда калтырды. Бийликти сынга алган журналисттер менен активисттер социалдык тармактардагы чабуулдарга туш болуп, адилетсиз куугунтуктуктарга кабылышты. Кыйноо жана башка ырайымсыз мамилелер жазасыз калуу менен бирге мындай көрүнүш кеңири жайылган.

МААЛЫМДАМА

Жаңы Конституция референдум аркылуу кабыл алынып, май айында күчүнө кирген. Европа Кеңешинин Венеция комиссиясы жана Европадагы коопсуздук жана кызматташтык боюнча уюму (ЕККУ) жаңы баш мыйзам боюнча, президентке “ыйгарым укуктар арбын берилгенин”, парламенттин ролу азайганын жана “соттордун көз карандысыздыгына потенциалдуу кийлигишүүлөр мүмкүн экенин” айтып, тынчсыздануусун билдиришти.

Апрель-май айларында кыргыз-тажик чек арасында жергиликтүү тургундардын ортосунда кагылышуу болуп, кеминде 36 кыргызстандык набыт болду.

Ковид-19 пандемиясы экономикага тийгизген таасирин улантты. Эмдөө программасы вакциналардын жетишсиздигинен жана гуманитардык жардамдардын натыйжасыз бөлүштүрүлүшүнөн улам кечигип башталган. Бирок, сентябрга чейин 1 миллиондон ашык адам жок дегенде бир эмдөөдөн өткөн. Июнь айында эмдөө бардык саламаттыктык сактоо кызматкерлери үчүн милдеттүү болуп, кийинчирээк мындай талап башка категорияларга да коюлган. Мындан улам карама-каршылыктар жаралган, бирок баш тарткандарга кандай чаралар колдонулганы белгисиз.

ГЕНДЕРДИК ЗОМБУЛУК ЖАНА ДИСКРИМИНАЦИЯ

Үй-бүлөлүк зомбулук кеңири жайылган бойдон калды. Аман калгандар аларды кордогондорго болгон экономикалык көз карандылыктан жана коомдук стигмадан улам зордук-зомбулуктар тууралуу билдирүүдөн тайсалдашкан.

Үй-бүлөлүк зомбулук боюнча толук же бирдиктүү статистика жок жана ар кандай мамлекеттик органдарда ар башка цифралар болгон. Сентябрьга карата Ички иштер министрлигинде 7,665 окуя катталган, бул 2020-жылга салыштырмалуу 30 пайызга көп.

Мүмкүнчүлүгү чектелген аялдар үй-бүлөлүк зомбулук тууралуу билдирүүдө көбүрөөк кыйынчылыктарга дуушар болушкан. Февраль айында Альмира Артыкбек кызы бир тууганынын жардамы менен аягында үйүнөн кетип, үй-бүлө мүчөлөрүнүн бир нече жылдар бою ага карата сексуалдык жана физикалык ыдык (зомбулук) көрсөтүп келгендерин билдирген. Церебралдык шал оорусу менен жабыркаган Альмира Артыкбек кызынын билим алуусуна бут тосулуп, мыйзамдуу укуктарынан ажыратылып, өз үйүндө туткундагыдай жашаган. Анын жакындарына козголгон кылмыш иши жыл аягында уланып жаткан.

АЯЛДАРДЫН УКУКТАРЫ

Июль айында президент «Инсанды руханий-адептик жактан өнүктүрүү жана дене тарбиясы жөнүндө концепцияны бекитүү тууралуу» Жарлыкка кол койгон. Бул мамлекеттик органдарды салттуу баалуулуктарды жайылтууга чакырат жана жалпыга маалымдоо каражаттарына салттуу коомдун баалуулуктарын жана үй-бүлө идеалдарын үгүттөөнү сунуштайт.

16-ноябрда феминист-сүрөтчү, жазуучу Алтын Капалова үч баласынын паспортуна атасынын атын эмес, апасынын атын жазууну жактап, Мамлекеттик каттоо кызматына каршы берген акыркы доо арызын Бишкек шаардык соту канааттандырган эмес.

ТЫНЧ ЧОГУЛУШТАРДЫ ӨТКӨРҮҮ ЭРКИНДИГИ

Жаңы Конституцияга каршы чыккан жана гендердик теңчиликти жактаган тынч демонстранттар мамлекеттик жана мамлекеттик эмес тараптардын коркутууларына дуушар болушкан.

Жаңы Конституциянын 10-беренесинде “моралдык-этикалык баалуулуктарга” же “коомдук аң-сезимге” карама-каршы келген окуяларга бул түшүнүктөрдү аныктабастан чектөө коюуга жол берилет. Активисттер бул тынч чогулуштарды өткөрүү эркиндигин негизсиз чектөө үчүн колдонулушу мүмкүн деген кооптонуусун билдиришкен.

Март айында баш калаа Бишкектин муниципалдык бийлиги митингдер жергиликтүү тургундардын тынчын алып, “жеке коопсуздукка болгон терс сезимдерди жана кооптонууну жаратты” деген негизде Бишкектин борборунда эки айга бардык чогулуштарды өткөрүүгө тыюу салган соттун чечимин кабыл алган. Тыюу апрель айында жарандык коом кыймылынын кайрылуусунан кийин сот тарабынан жокко чыгарылган.

Апрелде Бишкекте аялдарга карата зордук-зомбулукка каршы уюштурулган тынчтык митингин 200гө жакын адам үзгүлтүккө учуратып, катышуучуларды куугунтуктаган. Милиция тынч демонстранттарды коргоо үчүн эч кандай чара көргөн эмес.

СӨЗ ЭРКИНДИГИ

Бийликти сындаган журналисттер жана жарандык активисттер куугунтукка жана коркутууга кабылып, айрым учурларда негизсиз кылмыш иштерине дуушар болушкан.

Февраль айында Бажы кызматынын мурдагы жетекчисинин үй-бүлөсү тарабынан эки алдыңкы көз карандысыз маалымат каражаттары – “Азаттык радиосуна”, “Клооп” маалыматтык сайтына жана журналистке карата козголгон жарандык жалаа доо арызы, чиновник кылмыш ишинде коррупцияга күнөөлүү деп табылгандан кийин токтотулган.

Март айында жарандык активист Тилекмат Күрөңов социалдык тармактарга жазган билдирүүлөрүндө “массалык башаламандыкка чакыруу” жана “бийликти күч менен басып алуу белгилери” бар деп шектелип камакка алынган. Апрель айында ал үй камагына которулуп, бирок 20-августта күнөөлүү деп табылып, бир жарым жылга эркинен ажыратылган. Ал Конституциянын жаңы долбооруна каршы чыккан тынчтык митингинин уюштуруучуларынын арасында болгон.

Ошондой эле март айында Улуттук коопсуздук боюнча мамлекеттик комитеттин (УКМК) кызматкерлери “Апрель” телеканалынын журналисти Канат Каниметовду УКМКнын буга чейинки иликтөөсүн чагылдырганы боюнча суракка алышкан. Апрель айында анын Балыкчы шаарындагы үй-бүлөсүндөгү туугандары суракка алынып, аларды тинтүүгө алабыз деп коркутушкан.

“Жалган жана такталбаган маалыматтан коргоо жөнүндө” мыйзамга август айында президент тарабынан кол коюлган. Сөз эркиндигин чектеп, коомдук ишмерлердин сынына бөгөт коет деген кооптонууларга карабастан, ал аты аталбаган мамлекеттик органдардарга жеке адамдын же юридикалык жактын арызынын негизинде “жалган же такталбаган” маалыматты жарыялаганы үчүн веб-сайттарды жабуу же ишмердүүлүгүн чектөө укугун берди.

КЫЙНОО ЖАНА БАШКА ЫРАЙЫМСЫЗ МАМИЛЕЛЕР

Укук коргоо органдарынын кызматкерлери тарабанын жасалган кыйноолор жана башка катаал мамилер кеңири жайылган жана натыйжасыз иликтенип келген.

Кыйноолорго каршы бейөкмөт уюмдардын коалициясы июль айында жарыялаган сурамжылоого ылайык, жабырлануучулардын 35% шектүү катары

сурак учурунда, 28% күбө катары суралып жатканда жана 24% милиция кызматкерлери алардын өздүгүн тактап жатканда кыйноого кабылган.

БУУнун Адам укуктары боюнча комитети мартта Шарободин Юлдашевдин иши боюнча Кыргызстан анын кыйноолор боюнча доо арызын ыкчам, натыйжалуу жана калыс иликтей алган жок деген чечим чыгарган. Этникалык өзбек Шарободин Юлдашев 2011-жылы июлда, Кыргызстандын түштүгүндө 2010-жылы болгон улуттар аралык кагылышуу боюнча кылмышты “мойнуна алдыруу” үчүн милиция кызматкерлери тарабынан кыйноого алынган. 2011-жылы декабрда аны кыйноого алган төрт милиция кызматкерине кызматтык абалынан кыянаттык менен пайдаланган жана анын үйүнө мыйзамсыз кирген деген айыптар тагылган. Алар 2012-жылы акталып чыккан. Шаробдин Юлдашев массалык баш аламандыкка катышкан, мүлктү жок кылган, тоноо жана адамдарды барымтага алган деп айыпталып 16 жылга эркинен ажыратылган.

Июль айында башка мыйзамдар менен катар жаңы Кылмыш-процессуалдык кодекс да кабыл алынган. Укук коргоочулар бул адвокаттардын ишине тоскоол болуп, шектүүлөр менен жолугушууну кечендетип жатканына тынчсыздануусун билдиришти. Мындан тышкары, ал 2017-жылга чейинки кылмыш иштеринин ачылышына чейин кошумча текшерүүлөрдү кайра киргизип, кыйноо фактылары боюнча арыздарды ыкчам иликтөөгө тоскоолдуктарды пайды кылды.

ЖАЗАСЫЗ КАЛУУ

Май айында Жаза аткаруу мамлекеттик кызматы 2020-жылы абийир туткуну Азимжан Аскараровдун Ковид-19 инфекциясына байланыштуу өлүмү боюнча иликтөөсүн токтоткон. Укук коргоочу “Бир Дүйнө” бейөкмөт уюму мындай чечимге каршы даттануу менен прокураторуга ийгиликтүү кайрылып, кызыкчылыктардын кагылышын болтурбоо үчүн тергөөнү УКМКга өткөрүп берүүнү өтүнгөн. Этникалык өзбек жана укук коргоочу Азимжан Аскараров кыйноолорго кабылган жана адилетсиз соттолуп 2010-жылы сентябрда өмүр бою эркинен ажыратылган. Анын бошотулушу боюнча көптөгөн эл аралык талаптар жана анын ден соолугунун начарлашына байланыштуу тынчсыздануулар эске алынган эмес.